

Wyrok z dnia 22 listopada 2006 r., V CSK 299/06

Wierzyciel może zrzec się wynikającego z art. 481 § 1 k.c. uprawnienia do żądania odsetek za opóźnienie.

Sędzia SN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Marek Sychowicz (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "P.-M." Ludwik G., Grzegorz S., spółki jawnej w Ł.G. przeciwko "J.S.W." SA w J.Z. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 22 listopada 2006 r. skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 stycznia 2006 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 20 stycznia 2006 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach oddalił apelację pozwanej "J.S.W." S.A. od wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach, zasądającego od pozwanej na rzecz powódki "P.-M." Ludwik G., Grzegorz S., spółki jawnej kwotę 378 101,85 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 10 marca 2005 r. tytułem skapitalizowanych odsetek za opóźnienie w płatności wynikającej z faktur za dostarczony towar. Według ustaleń stanowiących podstawę tego wyroku, żądanie pozwu wiąże się z umową sprzedaży zawartą między stronami w dniu 9 stycznia 2003 r. W myśl tej umowy, sprzedający zrzekł się prawa naliczania odsetek za opóźnienie w zapłacie należności wynikających z umowy.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, powódka jest wprawdzie małym przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178 ze zm.), a pozwany nie ma

takiego statusu, ale wobec określenia w umowie terminu zapłaty na 30 dni, w sprawie nie ma zastosowania ustawa z dnia 6 września 2001 r. o terminach zapłaty w obrocie gospodarczym (Dz.U. Nr 129, poz. 1443), a w szczególności art. 2 ust. 2 tej ustawy, według którego nie można przez czynność prawną wyłączyć lub ograniczyć roszczenia, o którym mowa w ust. 1 tego artykułu, tj. roszczenia o odsetki ustawowe za okres począwszy od 31 dnia po spełnieniu swego świadczenia niepieniężnego i doręczeniu dłużnikowi faktury lub rachunku – do dnia zapłaty, ale nie dłuższy niż do dnia wymagalności świadczenia niepieniężnego. Rozważając zasadność żądania powódki na podstawie art. 481 k.c. Sąd Okręgowy uznał, że przepis ten daje stronom swobodę jedynie w określeniu wysokości odsetek za opóźnienie, ale nie daje im prawa wyłączenia możliwości ich naliczenia zanim roszczenie o te odsetki powstanie i w tym zakresie jest to przepis bezwzględnie obowiązujący. Postanowienie umowy zawartej przez strony jest zatem nieważne (art. 58 § 1 k.c.), wobec czego żądanie pozwu jest uzasadnione.

Sąd drugiej instancji podzielił to stanowisko i stwierdził, że odsetki za opóźnienie stanowią swoistą represję za niedotrzymanie terminu płatności, nie sposób więc zarazem twierdzić, że zrzeczenie się prawa do ich naliczania nie ma zasadniczego wpływu na pozycję prawną wierzyciela. Z art. 481 § 1 k.c. wynika, że odsetki należą się wierzycielowi już za sam fakt niespełnienia świadczenia pieniężnego w terminie. Literalna i logiczna wykładnia tego przepisu wskazuje, że wierzyciel może, ale nie musi naliczyć odsetki, dopiero wtedy, gdy stan opóźnienia powstał, w żaden zaś sposób z art. 481 § 1 k.c. nie wynika, iż ustawodawca dał stronom możliwość zrzeczenia się z góry prawa do odsetek. Zrzeczenie się takie byłoby sprzeczne z zasadą realności i terminowości wykonania umów. Skoro przepis ma charakter bezwzględnie obowiązujący, strony nie mogą go ani modyfikować, ani wyłączyć jego zastosowania, gdyż sprzeciwia się temu art. 353¹ k.c.

Wyrok ten zaskarżyła pozwana, wskazując jako podstawę skargi kasacyjnej naruszenie prawa materialnego, tj. art. 353¹ i 481 § 1 k.c. przez błędną wykładnię oraz art. 58 § 1 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie. Wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznanie skargi kasacyjnej sprowadza się do rozstrzygnięcia zagadnienia, czy art. 481 § 1 k.c. zakazuje wierzycielowi zrzeczenia się uprawnienia do żądania od dłużnika odsetek za opóźnienie się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego i w tym zakresie jest przepisem bezwzględnie obowiązującym. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach jest co do tej kwestii rozbieżne, w zaskarżonym wyroku Sąd ten wyraził bowiem pogląd odmienny od wyrażonego w wyrokach z dnia 13 lutego 2003 r., I ACa 925/02 i z dnia 4 lipca 2006 r., I ACa 559/06. W orzecznictwie Sądu Najwyższego takie wątpliwości nie występują, zwłaszcza że w wyroku z dnia 2 października 1969 r., II CR 508/69 (OSP i KA 1971, nr 5, poz. 88) dopuszczono – bez bliższego uzasadnienia – możliwość wyłączenia przez strony zastosowania art. 481 § 1 k.c. do umówionych świadczeń pieniężnych.

Przepisy kodeksu cywilnego dotyczące zobowiązań mają w zasadzie charakter względnie obowiązujący. Jeżeli są przepisami bezwzględnie obowiązującymi, to z reguły ustawa wyraźnie tak stanowi. Jako przykłady takich przepisów można wskazać – ograniczając się do przepisów ogólnych o odpowiedzialności odszkodowawczej – art. 437, 449⁹, 449¹¹ oraz art. 473 § 2 k.c., odnoszący się do odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania. Ani w art. 481 k.c., ani w żadnym innym przepisie odnoszącym się do unormowania w nim zawartego nie został sformułowany zakaz zrzecania się przez wierzyciela uprawnienia do żądania odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego. Nie można też przyjąć, że zakaz taki wynika z charakteru przyznanego wierzycielowi przez art. 481 § 1 k.c. uprawnienia do żądania odsetek za opóźnienie. Przepis art. 481 § 1 k.c. jest niewątpliwie wyrazem wyważenia interesów obu stron zobowiązania wynikającego z umowy, gdy dłużnik zobowiązany jest do świadczenia pieniężnego; w imię ochrony interesu wierzyciela przyznaje mu, niezależnie od woli stron wyrażonej w umowie, uprawnienie do żądania odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia przez dłużnika. Należy zauważyć, że jest oczywiste, iż skorzystanie z tego uprawnienia zależy wyłącznie od woli wierzyciela. W art. 481 § 1 k.c. nie można dopatrzeć się przepisu statuującego dalej idącą ochronę wierzyciela, polegającą na ograniczeniu jego woli takiego ułożenia stosunku umownego z dłużnikiem, według którego wykluczona byłaby możliwość zrzeczenia się uprawnienia do żądania odsetek za opóźnienie. Takie zrzeczenie może być w określonych stosunkach między stronami korzystne dla wierzyciela, gdyż może zachęcać dłużnika do zawarcia umowy, która jest w interesie

wierzyciela. Nie pozbawia przy tym wierzyciela uprawnienia do żądania naprawienia przez dłużnika szkody w razie zwłoki w wykonaniu zobowiązania (art. 481 § 3 k.c.). Zrzeczenie się, o którym mowa, nie sprzeciwia się zatem co do zasady ani treści, ani celowi stosunku umownego między stronami, ani zasadom współzycia społecznego. W myśl zasady swobody umów (art. 353¹ k.c.), zamieszczenie takiego zastrzeżenia w umowie jest więc dopuszczalne.

Nie bez znaczenia jest, że jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia niepieniężnego, kodeks cywilny, gdy przepis szczególny nie stanowi inaczej, nie zapewnia wierzycielowi żadnego uprawnienia płynącego wprost z ustawy, którego realizacja pozwalałaby na zrekompensowanie szkody wynikłej z opóźnienia. Jedynie stosownie do art. 483 § 1 k.c. strony mogą zastrzec w umowie, że naprawienie szkody poniesionej przez wierzyciela na skutek wykonania zobowiązania niepieniężnego z opóźnieniem nastąpi przez zapłatę kary umownej. Przewidziana przez kodeks cywilny ochrona wierzyciela zobowiązania pieniężnego jest zatem dalej idąca niż ochrona wierzyciela zobowiązania niepieniężnego. Jednakże porównywalność pozycji wierzycieli obu rodzaju zobowiązań nie pozwala na konstruowanie tej ochrony poza granice wyraźnie wyznaczone przez ustawę i przyjęcie, że – z ograniczeniem prawa do swobodnego ukształtowania stosunku umownego (art. 353¹ k.c.) – wierzyciel nie może w umowie zrzec się uprawnienia do odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia, do którego dłużnik jest zobowiązany na podstawie umowy.

Ochrona wierzyciela idąca dalej niż przewidziana w art. 481 § 1 i 2 k.c., wynika z art. 2 ust.2 nieobowiązującej już ustawy z dnia 6 września 2001 r. o terminach zapłaty w obrocie gospodarczym oraz art. 9 ustawy z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych (Dz.U. Nr 139, poz. 1323 ze zm.). Stosownie do tych przepisów, możliwość żądania przez niektórych wierzycieli niektórych wierzytelności pieniężnych odsetek za opóźnienie w zakresie szerszym, aniżeli wynika to z art. 481 § 1 i 2 k.c., nie może zostać wyłączona lub ograniczona przez czynność prawną. (...)

Dokonanie błędnej wykładni art. 481 § 1 k.c., która doprowadziła do przyjęcia, że zrzeczenie się przez powódkę w umowie zawartej przez strony uprawnienia do żądania od pozwanej odsetek za opóźnienie się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, które miało być spełnione na podstawie tej umowy, jest nieważne (art.

58 § 2 k.c.), co uzasadnia skargę kasacyjną, zatem Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c., orzekł jak w sentencji.